

Зь беларускага палітычнага архіву

Падзел Беларусі, які цяперака існуе, прыводзе на памяць той момэнт нямецкае акупацыі, калі праз усю нашу Бацькаўшчыну, моў стужка крывавая, праходзіла лінія ваеннага фронту. І тады, як цяпер, Заходняя Беларусь зь Вільняй была адрэзана ад Усходняе, і тады, як цяпер, дарога зь Вільні ў Менск была зачынена. Але паміж тагачасным і сучасным палажэньнем абедзвюх паловаў Беларусі ёсьць і адна глыбокая розьніца: тады на ўсходзе афіцыйна была йшчэ не Беларусь, а “Северо-Западный Край”, на Захадзе акупацыйная ўлада афіцыйна прызнала правы беларускага народу¹, і ў Вільні расьцьвітала ідэя самастойнага дзяржаўнага будаўніцтва краю; цяпер, наадварот, Заходняя Беларусь афіцыйна перахрышчана ў “Усходнія Землі”, або “Усходнія Крэсы”, і беларусы тут пазбаўлены ўсіх правоў, — а на ўсходзе ідзе фактычнае здзейсьненьне беларускае дзяржаўнае ідэі, ідзе будаваньне і аб’яднаньне Беларускае Рэспублікі².

Страніца гісторыі перавярнулася. І ў той момэнт, калі беларускі работнік і селянін мазалістай рукой сваей упісывае ў кнігу сусьветнае гісторыі імя сваёй Бацькаўшчыны *як рэальна існуючай дзяржавы*³, аб’яднанай у братні саюз з суседзьмі, — у гэты момэнт гожа ўспомніць, якія ідэалы беларускага грамадзянства запісаны на⁴ папярэдняй, цяпер ужо пераверенай страніцы.

Мы бярэм стуль адзін дакумэнт, у якім мо найбольш ярка выявілася палітычная думка беларускага грамадзянства Віленшчыны і Горадзеншчыны ў часох нямецкае акупацыі. 25, 26 і 27 студня 1918 году ў Вільні адбылася беларуская канфэрэнцыя, якая аб’яднала ўсе існаваўшыя тутака беларускія палітычныя кірункі і групы. Канфэрэнцыя ня ведала йшчэ аб Усебеларускім зьездзе ў Менску, ня ведала аб зачатках тамака шырокае нацыянальнае і дзяржаўнае працы і не магла прыняць гэтых новых праяваў пад увагу. І вось зусім самастойна, апіраючыся ў першы чарод на чыста эканамічных падставах і пратэстуючы проці імкненьня Нямецчыны далучыць да свайго дзяржаўнага арганізму акупаваныя землі, канфэрэнцыя прыняла гэткую рэзалюцыю⁵:

“Цьвёрда веручы, што толькі поўная дзяржаўная незалежнасьць можа забясьпечыць Беларускаму народу магчымасьць усестароннага эканамічнага і культурнага разьвіцьця і прынімаючы пад увагу:

1) што Беларусь–Літоўскія землі, незалежна ад лініі фронту, становяць суцэльны праўна–дзяржаўны і эканамічна–гаспадарчы комплекс, утвораны вякамі як з прычыны супольнай дзяржаўнасьці, у пастаці незалежнага В. Кн. Літоўскага⁶, так і з прычыны геаграфічных варункаў, супольнай сыстэмы дарог — чыгунак, рэк, шасэ і т. п. і супольнай таргова–прамысловай арганізацыі;

2) што агульныя эканамічныя варункі жыцьця краю вымагаюць свабоднага доступу да мора, сыстэма ж дарог і рэк зьвязывае яго асабліва з портамі Балтыцкага мора праз Курляндью;

3) што пры сучасных варунках жыцьця народаў толькі адбудова ўтрачанай дзяржаўнасьці злучаных ў адно Беларусь–Літоўскіх зямель можа забясьпечыць нашаму краю і яго народам магчымасьць свабоднага і ўсестароннага разьвіцьця;

4) што ўсе акупаваныя Беларусь–Літоўскія землі становяць аснову колішняга незалежнага В. Кн. Літоўскага, каторае ўжо пры сваіх нарадзінах складалася з двух народаў: літоўскага і беларускага, сабраўшыся на канфэрэнцыю ў Вільні 25.1.1918 г. прадстаўнікі беларусаў з акупаванай часьці краю, апіраючыся на апавешчаным дэмакратыяй і прызнаным ужо ўрадамі прынцепах самаазначэньня нацыянальнасьцей, высказваюць дамаганьне, каб Беларусь–Літоўскія землі акупацыі станавілі незалежную сувэрэнную

дэмакратычную дзяржаву, зложеную зь дзвёх аснаўных аўтаномных нацыянальных тэрыторый: Беларускай і Літоўскай, у найцясьнейшай еднасьці зь незалежнай Курляндыяй — з тым, каб правядзеньне ў жыцьцё гэтых дамаганьняў належала да скліканага ў Вільні на аснове агульнай, простаі, тайнай, беспасярэдняй і прапарцыянальнай падачы галасоў паводле нацыянальных курый Устаноўчага Сойму Беларусі і Літвы.

Канфэрэнцыя горача жадае, каб — у імя права на непадзельнасьць беларускага народу, разрэзанага лініяй фронту, і ў імя еднасьці ўсіх Беларуска–Літоўскіх зямель — да памянёнай гасударственнай арганізацыі, заўсёды становіўшай ядро В. Кн. Літоўскага, была далучана і рэшта Беларuskіх зямель, як часьць да цэлага. У мысьль гэтага Канфэрэнцыя зьвяртаецца да зарубежных беларусаў з гарачым прызывам супольна дабівацца спаўненьня памянёных дамаганьняў.

Канфэрэнцыя заяўляе, што яна не прызнае за голас Літоўска–Беларускага Краю пастаноў Літоўскай Рады* і не прынімае на сябе выданных ёю палітычных абавязаньстваў”.

Як бачым з гэтае рэзалюцыі, беларускія палітычныя дзельчы шэсьць гадоў таму назад спадзяваліся, што будаваньне беларускае дзяржаўнасьці распачнецца на Захадзе — і то ў сувязі зь літоўскім народам, а такжа ў цесным аб’яднаньні з латышамі. Віленскія беларусы працягвалі сваю руку зафронтавым братом, заклікаючы іх да напружаньня ўсіх сіл, каб дружным напорам зламаць той мур штыхоў, які нас тады дзяліў.

За шэсьць гадоў зрабіліся, аднак, такія вялізарныя перамены ў жыцьці Заходняе і Ўсходняе Беларусі, што роля іх у агульнанацыянальным беларускім жыцьці рэзка зьмянілася. Ужо ў сакавіку таго ж году Рада Рэспублікі ў Менску на гістарычным сходзе сваім (25 сакавіка) абвясціла незалежнасьць усяе Беларусі, і ў гэтым акце прымае ўдзяельце прадстаўніцтва Заходняе Беларусі⁷, на мамэнт аб’яднаўшаея з Ўсходам. А 1 студня 1919 году⁸ за будаўніцтва сваеі дзяржавы — Радавае Беларусі — бяруцца беларускі работнік і селянін, і на нашых вачах расьцьвітае вялізарная творчая культурная і дзяржаўная беларуская праца, вынікам якое зьяўляецца апошняе далучэньне да менскага цэнтру Віцебшчыны, Смаленшчыны, Гомельшчыны⁹.

Дзяржаўная ідэя рэалізуецца не на Захадзе, а на Ўсходзе. І супрацоўнічаюць зь Беларусі не Літва і Латвія, а Вялікарасея і Ўкраіна.

Цяпер ужо Ўсходняя Беларусь заклікае да аб’яднаньня Заходнюю. Але, хоць аўтары прыведзенае рэзалюцыі віленскае канфэрэнцыі памыліліся ў разьвязцы пытаньня, каму выпадзе на долю рэалізацыя беларускае дзяржаўнасьці, — іх эканамічныя падставы і разважаньні ня страцілі сваеі аб’ектыўнай вартасьці. Бо “агульныя эканамічныя варункі жыцьця” як Заходняе, так і Ўсходняе Беларусі ў роўнай меры “вымагаюць свабоднага доступу да мора, сыстэма ж дарог і рэк зьвязывае яе асабліва з портамі Балтыцкага мора”.

Гэтыя варункі і надалей будуць прымушаць беларускую дзяржаўную думку ісьці па шляху, вызначанаму шэсьць гадоў таму назад.

Тут гожа будзе адзначыць дужа цікавы паварот у паглядах палітыкаў суседняга з намі і братняга нам Літоўскага народу. Прыведзеную рэзалюцыю тагачасныя кіраўнікі літоўскае палітыкі ў Вільні (за часоў нямецкае акупацыі) сустрэлі наагул непрыхільна. І гэта лёгка зразумела: трэба толькі прыпомніць, што гэта быў час закладзін літоўскае нацыянальнае дзяржавы, і нацыянальная гордасьць літвінаў выключала думку аб сувязі з другім народам. Але колькі гадоў дзяржаўнага жыцьця Літвы паказалі, што на аднэй толькі нацыянальнай падставе, не ўважаючы на эканамічныя вымогі жыцьця, вельмі трудна і рызыкаўна будаваць дзяржаўную арганізацыю. І вось у ковенскай газэце “Lietuvos Žinios” мы ў апошніх часоў сустракаем дужа характэрныя выступленьні паважных палітыкаў, якія зусім выразна гавораць аб Літоўска–Беларускай Фэдэрацыі...

Запраўды, часамі ня шкодзе пакапацца ў пыле архіваў: нават з палітычных абмылак мінуўшчыны можна выцягнуць карысьць — навуку для будучыні.

* Тарыбы.